

NIETZSCHE'NİN TRAJİK DÜŞÜNCESİNDE APOLLON VE DİONYOSOS KARŞITLIĞI THE TRAGIC THOUGHT OF NIETZSCHE ON THE COMPARISON OF APOLLON AND DIONYSOS

Menekşe Seçil YAPIK*

Öz

Nietzsche Tragedyanın Doğuşu adlı eserinde tragedyanın nasıl doğduğunu, onun Antik Yunan kültüründeki rolünü ve neden bu kadar etkili olabildiğini Apollon ve Dionysos tanrılarının karşıtlığından yola çıkarak açıklar. Nietzsche'nin Tragedya'nın Doğuşu adlı eserinde Apollon ve Dionysos'a ilişkin görüşlerini ele alan bu çalışma Nietzsche'nin düşüncelerini hangi anlamlarla ifade edildiğini amaçlamaktadır. Trajedi kavramı eserin temelini oluşturmaktadır. Trajedi kavramından yola çıkılarak, bu iki kavramın önemi, açıklanmıştır. Antik Yunan tanrılarının sahip olduğu düşüncelerin Nietzsche felsefesindeki yerinin neler olduğu açıklanmıştır. Bu kavramlar ışığında Apollon ve Dionysos'un sanat, estetik kavramları ile nasıl değerlendirildiğine değinilmiştir. Nietzsche bilgelik anlayışı olarak trajediye biçtiği rolün önemi vurgulanarak, düşüncesinin temelinde yatan sanatsal kavrayışının neler olduğu ve içeriğinde hangi kavramları barındırdığı açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nietzsche, Apollon, Dionysos, Apollon-Dionysos karşıtlığı, Sanat, Estetik, Trajik Düşünce, Tragedya, Esime, Müzik.

Abstract

In his Birth of Tragedy, Nietzsche explains how tragedy was born, its role in Ancient Greek culture and why it can be so effective, based on the opposition of the gods Apollon and Dianysos. Nietzsche's work ini The Birth of Tragedy ', which explores his views on Apollon and Dionysos, aims at expressing Nietzsche's ideas. The concept of tragedy is the basis of the work. From the concept of tragedy, the importance of these two concepts is explained. Describes the position of the ideas of the ancient Greek gods in the Nietzsche philosophy. In the light of these concepts, how Apollon and Dionysos are evaluated with the concepts of art and aesthetics is mentioned. Nietzsche emphasizes the importance of his role as a wisdom in tragedy and explains what the underlying artistic conception of his thought is and what concepts he embraces in his content.

Keywords: Nietzsche, Apollo, Dionysos, the Apollon-Dionysos Controversy, Art, Aesthetics, Tragic Thought, Tragedy, Intoxication, Music.

GİRİŞ

Nietzsche'nin ilk eseri olan "Tragedya'nın Dogusu" (Nietzsche, 2018) adlı eseri, onun temel düşüncelerinin yer aldığı ilk eseridir. Tragedya'nın Dogusu'nu okurken, sayısız fikirlerle dolu bu eser Nietzsche'nin gelecekteki fikirlerini, bu eserden yola çıkarak oluşturmuştur Deleuze (2016, 25). Trajedinin Doğuşu'ndaki çelişki ilkel birliğin ve bireyleşmenin istemenin ve görünümün, yaşamın ve acının çelişkisi olarak ifade edilir. Bu "kökensel" ilişki yaşama karşı tanıklık eder, yaşamı suçlar: Yaşamın haklılaştırılmaya, yani acıdan ve çelişkiden kurtarılmaya ihtiyacının olduğunu söyler.

Nietzsche'de tragedyanın anlamı; yaşamın çelişkili, gerçekdışı dünyası, doğanın gücünün altında yatan eşitsiz değerler ve buna karşılık yaşamın olumlanmasındaki etkilerin neler olduğuna ulaşmak olarak tanımlanmıştır.

Nietzsche'ye (2018, 10) göre düşüncenin, sanatın ve yaratmanın ana kaynağı doğadır. Doğa bizi çevreler, besler bir bakıma bize eylemler içinde yol gösterir. Bilmek, doğayı anlamak, kişinin kendini kavramak, onun evrendeki sınırlarını tanımak anlamına gelir. Bu engin yetiler aracılığıyla sanat, doğanın özünden sesler getirerek, daha doğrusu evreni yansıtarak, onun yaratıcı gücünü, bütünlüğünü ortaya koyan, bize bildiren ve evrenin gizli kapılarını aydınlığa açan yaratmalar dizisidir. Bu yaratmalar dizisi ve hakikatin perdelerinin aralanması bizi trajik olana bağlar. Trajik olanın karşısındaki teslimiyet, evreni algılama

* Van YYÜ Felsefe Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

biçimini geliştirir ve hiçbir zaman tözü değişmeyecek olan insanın dönüşmesini, kat kat gelişmesini sağladığını açıklar.

Nietzsche (2018, 17)'ye göre Apolloncu olan ve Diyoosçu olan ikililiğine bağlı olduğunun salt mantıksal kavrayışına değil, görüşün dolaysız kesinliğine de vardığımız zaman, estetik bilimi için çok şey kazanmış olacağımızı, tıpkı insan soyunun cinsiyetlerinin ikililiğine, sürekli savaşa ve yalnızca dönem dönem ortaya çıkan uzlaşmaya bağlı oluşu gibi olduğunu ifade eder. Bilime sanat sanata yaşam gözüyle bakmak için Yunan yaşamının iki karakterinden yola çıkar Nietzsche. Sanat mantık ile değil doğrudan yaşam ile kavranabileceğini sanat ile yaşamın bittiği yerde en üstün yaşama biçimi olarak Tragedyayı bu ikili tanrılardan yola çıkarak anlatmıştır. Bu eserde öncelikle, eserin başından sonuna kadar Nietzsche'ye fikirlerini açıklamak noktasında yardımcı olan Apollon-Dionysos karşıtlığını ele almak gerekmektedir. İki Antik Yunan tanrısı Apollon ve Dionysos Nietzsche de anlam kazanır ve sanatın varlığı bu bağlamda değerlendirilmiştir.

Nietzsche'nin Yunan sanatında bulduğu Apollonca olanla Dionysosça olan arasındaki karşıtlıkta biçim verici Apollonca sanat ile Dionysos'un betimsel olmayan müzik sanatı arasında, köken ve erekler bakımından büyük bir karşıtlık meydana geldiğini ifade etmiştir (Soykan, 2002).

Grek mitolojisine göre, Zeus'un iki oğlu Apollon ve Dionysos, birbirlerine zıt karakterde Yunan tanrılarıdır. Apollon, uyum ve düzen tanrısı olarak açıklanmaktadır.

"Zeus ile Leto'nun oğlu Apollon, Delos'ta doğar, kuğular onu Uzak Kuzey'e götürürler. Bir yıl sonra Yunanistan'a, Delphoi'ye döner, orada eski bir tapınağı koruyan ve bölgeye korku salan yılan Python'la karşılaşır. Apollon yılanı öldürür, tapınağa el koyar. Bu öldürme günahından arınmak için yılan Pythia oyunlarını vakfeder. Sürülerin koruyucusu Apollon, Hermes'e onun icadı olan lir karşılığında hayvan verir. Müzik korolarını yönetir. Müzik ve şiiri düzenler. Apollon çok sayıda Nymph'e'nin ve ölümlünün yüreğinde ask uyandıran sakin ve ahenkli bir görüntüyle belirtilir. Ama o, bir yandan da acımasızca vuran savaşçı bir tanrıdır. Salgın hastalıklar gönderir; salgınları önlemek de kendi elindedir ya da tedaviyi oğlu tıp tanrısı Asklepios'a bırakır. Kehanet tanrısıdır; insanlar geleceklerini öğrenmek, günahlarından arınmak yada güzel öğütler almak için onun Delphoi'deki tapınağına başvururlar. "ifadelerini kullanmıştır (Estin ve Laporte, 2005, 104).

1.APOLLON KARŞITLIĞI

Apollon tıp sanatını insanlara öğreten ışığın tanrısı olarak kabul edilir. Onda karanlığa hiç yer yoktur. Doğruya ulaşmak için ona gelip cevapları ararlar. Apollon, güzel sanatların da bir simgesi olduğu için Yunan mitolojisindeki vahşi titanlar düzeninden Olymposlu düzene geçme konusunda önemli bir paya sahiptir. Ayrıca, Yunanlar bu tanrılarda hem insan doğasının özellikleri olan çeşitli duyguları da görmüşler (Hera'nın Zeus'un aşkları karşısında duyduğu büyük kıskançlık, Akhilliues'un Truva Savaşı'nda gururuna yeni düşüp savaşmaması örnek verilebilir bu duygulara) hem de onların estetik tarafından yoğrulmuş güzel yaşamlarını da şahit olmuşlar. Böylece acı çeken ve yaşantısından boğulan insan, kendini tanrılarla özleştirdiği için varoluşlarına dair umut beslemeye başlamış oldu İnsan özellikleri olmayan tanrılar olsaydı insan, umudunu kaybeder ve acı çekmeye devam etmiş olurdu. Apollon, karmaşık ve vahşi düzenden bu tanrılar estetik bir şekilde yaratma konusunda en büyük pay sahibi olduğunu ifade etmiştir.

Aynı zamanda güneş ve ışık tanrısı olan Apollon düzen, yasalılık, orantı, uyum, ölçü, mükemmel biçim, rasyonellik, açıklık, kesinlik, ahenk, özdenetim, bireysellik, denge, bilgi ve aklı temsil etmiştir. O, hayatı yaşanmaya değer kılan güzellik yanılısamasının kaynağı, entelektüel açıklamaya yönelik eğilim ve içtepinin tanrısı olarak kabul edilir. Buna bağlı olarak Apolloncu deneyim, bir düş deneyimi, düşlere dalma deneyimidir. Bu deneyim, bu dünyada acı çeken ve kapana kısılmış hisseden, sıkışıp kalmış bireye, düşlere dalmak suretiyle bir güzellik yanılısaması sunan ve güven ve huzur veren bir deneyim olduğunu açıklamıştır (Cevizci, 1999, 65-66).

Yunanlılar düşlerin varlığını Apollo'dan yola çıkarak açıklamışlardır. Apollo görünüş ve güzelliğin kendisinde bütün olduğunu savunur. Görünüşün altındaki gerçekliğin bilgelik ve güzellik olduğunu, tanrısal kavramlar olduğunu savunmuştur. Sanatın gücünün; doğada gördüklerimizin, yaşanmaya değer kavramların birliğinden yola çıktığını açıklar. Varoluş, sanatın gerçek varlığı ile anlam kazanır. Doğa sanatın bir parçası olduğundan, doğaya ulaşmadan, sanatsal etkinlikten söz edilemez. Doğadan gelen sanat anlayışı düş olarak düşünülür. Düş var olan gerçekliğin ötesindeki gerçekliğe bizi götürür. Apolloncu düş, sanatın resmedilmiş halidir. Benzerlik ifadesidir. Apolloncu sanat aynı zamanda daha çok göz ile görebildiğimiz sanatsal evreni kapsamaktadır. Örneğin, mimarlık, heykeltıraşlık gibi.

"Erhat (1972, 54-59)'a göre; aydın, durgun, ölçülü gücü simgeleyen Apollon, bir ışık olup, "doğayı

görme, varlığı akılla algılama ve akıl yetisine dayanan yöntemlerle biçimlendirme" güç ve yeteneğine gönderme yapmak anlamına gelir. O, ışığın doğayı adeta bir projektör gibi aydınlatarak karanlık noktalarını gün yüzüne çıkarmasına benzer bir biçimde, bize sağlamış olduğu öngörme yetisi ile varoluşu anlamlandırıp kavramamızı sağlamıştır. Hatta bilen varlıklar olabilmemiz de, ancak onun bize esinlenmiş olduğu öngörme yetisi ile mümkün hale gelmiştir.

Aynı şekilde Nietzsche de (2018, 144) Apollon'dan bahsederken, "Biz Apollon'un adında güzel olgunun şu sayısız düş kurmalarını topluca kazanıyoruz, kişi varlığını her yaşantı içerisinde gerçekten yaşamaya değer kılan bu sayısız düş kurmalardır, insanı gelecekteki yaşantıyı öngörmeye doğru iten de bunlardır."

Nietzsche (2018, 30, 31)'ye göre Apollon'un kılavuzluğunda, örneğin şu biçimde yorumlanabilir. Yaşamın iki yarısından, uyanık ve düş görerek geçen yarılarından elbette birincisi ağırlıklı olarak tercih edilen, daha önemli, daha değerli, daha yaşamaya değer yarısı, hatta yaşanan biricik yarı olarak görünür gözümüze, oysa ben her ne kadar bir paradoks olarak görünse de, varlığımızın bir görünüşünü oluşturduğumuz o gizemli temeli için düşün tam da karşıt bir değerlendirilmesini öne sürer. Çünkü doğada her şeye gücü yeten o sanat dürtülerini ve onlardaki görünüşe, görünüş yoluyla kurtarılmaya duyulan tutkulu bir özlemi ne denli çok algılasa, sahiden var olanın ilk-bir in bengi acı çeken ve çelişki dolu olarak, aynı zamanda büyüleyici bir vizyona, sonsuz haz dolu görünüşe, kendi sürekli kurtuluşu için gereksinim duyduğuna ilişkin metafizik varsayımda bulunmaya o denli çok itildiğini duyumsar.

Apollon, bilinçli olarak fantezinin ayakları yere basan hali olduğunu ve kişinin düş gördüğünün bilincinde olması hali olarak ifade etmiştir (Düz, 2009). Uyum arayışına bulanmış kurgusalılığı içinde Apollonca anlayış, kendi kurgusallığını doğallaştırmaya çalışır. Nietzsche'nin Tragedya'nın Doğuşu'nda belirttiği gibi Apollon kendine bağlı kalandan ölçüyü, onu iyi koruyabilmek için de kendini bilmeyi istemiştir. Böylelikle Apollonca olan anlayış; uyum, biçim ve düzeni yakalarken, esrime, doğayla bütünleşme ve gerçek anlamda bir yaratmadan bireyi yoksun bırakmış olduğunu ifade etmiştir (Falay, 2003).

Naif sanatı bir kültür ortaya çıkarmıştır. Naif sanatçı tipi çocuksu anlamına gelmemektedir. Naif sanatçı Apolloncu karakterler gibi bir kültür ortaya çıkarmıştır. Kültürün insanları; başlarından geçen bütün kötülükler ve çektikleri bütün acılar sayesinde varoluşun korkularını ve dehşetlerini bilniş ve duyumsamıştır. Olyposlu tanrılar canavarları yedikten sonra kendi krallıklarını kurabilmişlerdir. Yeni düzen ve mutluluk bahşetmişlerdir. Tüm bu durumların toplandığı tanrı Apollon'dur. Yunan dünyasının gerçek babası Apollon'dur. İnsan kendinden geçince, sınırlar kalkar, gündelik hayatın maskesi parçalanır, eylem anlamsız hale gelir. Apollon ışığıyla bir yanılısma yaratıp hakikate farklı birer gözle bakma imkanı yaratmıştır. Varoluşa katlanma yetisi buradan gelmektedir. Varoluş onun çöküşten bir önce ulaştığı en yüce olandır. Apollon'un dünyası bir düş olarak ifade edilir. Düşün yansıtılması ile üretilmiş bir dünya kurmaca olarak kabul edilmiştir.

Nietzsche (2018, 29, 30)'ye göre naif olanla sanatta karşılaştığımız yerde Apolloncu kültürün en büyük etkisini görmüş oluruz: bu kültürün her zaman bir titanlar imparatorluğunu yıkması, canavarları öldürmesi ve güçlü halisünasyonlar ve eğlendirici yanılısamalar yoluyla korkunç derinlikteki bir dünya görüşü ve en duyarlı acı çekme yeteneği karşısında galip gelmiş olması gerekmektedir. Oysa naif olana görünüşün güzelliğine, tam bir kenetlenmişliğe nasıl da ender ulaşılmıştır. Bu yüzden birey olarak söz konusu Apolloncu halk kültürüyle ilişkisi, tek bir düş sanatçısının bir halkın ve doğal olarak doğanın düş görme yeteneğiyle ilişkisi gibi olan Homeros nasıl da telaffuz edilemez bir yüceliktir. Homeros'un naifliği ancak Apolloncu yanılısmanın eksiksiz zaferi olarak kavranabilmiştir. Doğanın niyetlerine ulaşmak için sık sık kullandığı türden bir yanılısma olarak kabul edilmiştir. Asıl hedef bir sanrıyla perdelenmiştir: Ellerimizi bu sanrıya uzatırız ve doğa bizim yanılısamamız sayesinde, kendi hedefine ulaşmıştır.

Apollon'un söz konusu karakteristiklerinden hareketle, Apollonca olanın temel niteliklerini şu şekilde ele alabilmiştir: Her şeyden önce, Apollonca olan, düş kurmaların, ölçünün, dengenin, ışığın ve plastik sanatların sembolize edildiği bir kavram olduğunu ifade eder. Devlet kurucu bireyleşme ilkesinin üstün akıllı olup, kişiyi, kendini yok etme coşkusunun etkisinden kurtaran da yine onun olduğu kabul edilir. Yani, Apollonca olanın sağlamış olduğu düş kurmalar ve aydın, durgun, ölçülü güç sayesinde, varoluş anlamlandırılarak yaşam değerli kılınmıştır. Apollon'un sahip olduğu tüm bu özellikler etik alanında sınırlara riayet etmeyi, sosyal düzen fikrini; siyaset düşüncesinde, keyfilik ve taşkınlıkları önleyen toplum sözleşmesinin yanı sıra, düzeni, ferdiyeti, kanunlara riayet etmeyi, adaleti, kendini tanıma ve ölçülü olmayı gerektiren devlet fikrini, ontoloji ve epistemolojide ise, rasyonel bir bilgi, hakikat ve varlık anlayışını salık vermiştir (Vanleeme, 2011).

Nietzsche'ye göre estetik bakış açısı Apolloncu biçim ile açıklanabilmektedir. Ona göre güzel ile hoş arasında bir fark yoktur. Hoşluk kurgudur. Güzel gerçekliğin bir basamak üstü olarak kabul edilir. Sanat taklit ettiği nesnelere ve insanları kendi yönlerinde kusursuzlaştırmıştır, kişinin kırışık çizgilerinden kendisine göre bir örnek çıkarmıştır, ama kişi olanca arı varlığı ve bütünlüğü içinde değildir. Bu görüşü Nietzsche kabul etmemiştir. Bu yanlış bir felsefi yorum olarak kabul edilmiştir. Sanat yapıtının ereği kesin, kusursuz, eksiksiz biçimler vermektir. Fakat bu örnekler, bu biçimleri sanat gerçek olandan çıkarmamıştır, onları gerçekliğe bağlamamış; çünkü onlar bütünlükleriyle varsayılmamışlar, sanat onları yoktan var etmiştir.

Estetik gereksinim, Apolloncu biçimiyle gerçek görüntünün asıl niteliği olan tanımlayabildiğimiz, bir ad verebildiğimiz parçaların o en az düzenin ve uyumun zihne artık yeterli gelmediği yerde başlamıştır; bu gereksinim şiddeti yaşam gücüne ve onun duyarlılığına güçlü olduğu oranda bizi rahatsız eden uyumsuzluklara uygun olarak artmıştır. "Güzel" bu gereksinime yanıt verir ama estetikçi filozofların sözünü ettikleri, nesnelere özlere dek taklit ettiğini söyledikleri "güzel" olamamıştır. Tam tersi yüksek düzeyde bir yanlış teklif olmuştur. Nesnelere ve yaşayanların yüzlerinden "oluşumun" bütün izlerini, iç çelişkilerini yok etmiştir, oysa bu çelişkiler soyut bir kavramın altında yapay ve yüzeysel olarak birleşmiş bile olsalar var olarak kabul edilir ve onları gerçek yapanın da bunlar olduğunu ifade etmiştir. Böylece bütün kırışıklıkları yok etmiş olur, içten içe yaşayan düzensizlikleri ortadan kaldırmıştır ve onlara tamamlanmış uyumlu benliklerinde tam bir bütünlüğe ermiş görüntüler vermiştir (Lassarre, 17, 18).

Nietzsche (2018, 23)'ye göre düşün imgeler dünyası olarak diğer yandan bireyi yine dikkate almayan hatta onu yok etmeye ve mistik bir birlik duygusuyla ortadan kaldırmaya çalışan esriklik yüklü bir gerçeklik olarak, doğanın bu dolaysız sanat durumlarına karşı her sanatçının bir "taklitçi"dir. Öyle ki ya Apolloncu bir düş sanatçısı ya da Dioysosçu bir esriklik sanatçısı olarak kabul edilir. Ya da nihayetinde örneğin Yunan tragedyasında olduğu gibi aynı zamanda hem esriklik hem de düş sanatçısı olarak ifade eder. Onu Dioysosçu sarhoşluğu ve kendinden mistik vazgeçişinde bir başına, yerinde duramayan koroların uzağında yere çökerken ve Apolloncu düş etkisiyle kendi durumunu, yeni dünyanın en içteki temeliyle bir oluşum benzetme türünden bir düş imgesinde açıklarken düşünebiliriz.

2.DIONYSOS KARŞITLIĞI

Tanrılar Apollon ile sadece akıl süzgecinden geçirilerek yorumlanır. Tanrıların doğasına ulaşmak için yeni tanrı yaratılmıştır, bu tanrı Dionysos'tur. Dionysos vahşi dürtülerin simgesi, doğadan gelen şarap tanrısı, insanın doğayla birleşmesinin tanrısı olarak bilinir. Dionysos; insanın doğayla bütünleşmesi, doğayla dans edip, coşması, değişimin gücünü ortaya çıkarmıştır. Sevinci de kederi de içinde barındırır. Baştan çıkarıcı bir yeryüzü tanrısı olarak kabul edilir. Dionysos. Dionysosçu esriklik; değişim ve yıkma, yaratıcılık kavramları ile birlikte ele alınmıştır. İnsanın yaşama isteği ve gücünün dışavurumu, sarhoşluk hali içinde kendini göstermiştir. Düşlere kapılmayı reddetmiştir. Acımasızlık ve çaresizlik ile hayatı kabul etmiştir. Sarhoşluk halinin, yaşamın iradesi olduğunu kabul eder.

Nietzsche (2018, 20, 21)'ye göre Schopenhauer aynı yerde aynı yerde insanın görünüşü bilme biçimlerinden ansızın kuşkuya düştüğünde, başka bir deyişle, verili bir durumda, nedensellik yasasının bir istisna oluşturuyor görüldüğünde kapıldığı büyük dehşeti betimlemiştir bize. Bu dehşete, principii individuationis'in aynı parçalanışı sırasında insanın en derinliklerinden, doğadan yükselen haz dolu büyülenmeyi de eklersek, bize en yakın olarak ancak esriklik benzetmesiyle verilmiş Dionysosçu olanın özüne bir bakış atmış oluruz. Ya kadim insanların ve halkların ilahilerde sözünü ettikleri uyuşturucu içkinin etkisiyle, ya da tüm doğaya zevkle nüfuz eden ilkbaharın muazzam yaklaşması sayesinde uyanmıştır Dionysosça heyecanlar; bu heyecanların artışıyla, öznel olan tam bir unutmusluk içinde yitip gitmiştir.

Dionysos yıkıcı gücün ifadesi olarak kabul edilir. Böyle niteliklerin bir tanrı olarak adlandırılmasında karşıtı olan uyum ve düzene bunların karşısında yer almaması gerektiğinin bilgisini vermektedir. Salt karşıt ifadelerin dışında anlamlar içermektedir.

Zeus ile Semele'nin oğlu Dionysos, Hera'nın kını uzun süre yakasını bırakmadığı için oğlağa dönüşerek gizemli Nysa ülkesinde yaşamak zorunda kalmıştır. Sonra üzümü, şarabı ve de sarhoşluğu keşfetmiştir. Bu durum onun, gezgin ve sözü geçen biri olarak, ülkeden ülkeye gitmesine neden olmuştur. Maceraları tanrılarınkinden çok kahramanların maceralarına benzemektedir. Bitki büyütme tanrısı Dionysos Ölüler Ülkesi ile de bağlantılıdır, bu nedenle zaman zaman yılan biçimine girmiştir. Onun onuruna yapılan Anthesteria bayramları aynı zamanda ölülerin de bayramları olarak kabul edilmiştir. O esnada, sitede çoğalma gücünü yeniden canlandırmak için, yüksek dereceli bir memurun esi ve rahibe olan Atinalı bir güzel ile birleşmiştir. Kendisinin yönlendirdiği şenlikli bağbozumu bayramları belki tiyatroyu da meydana getirmiştir. Ne var ki, Dionysos kültürünün bir bölümü geceleri gizli dernekler içinde gerçekleştirilmiştir.

Katılanlar transa girmek için bir takım uyuşturucular alırlar. Tanrının bedenini temsil ediyor denerek çiğ et yenmiştir. Bu acayip kulte kadınlar ve köleler de kabul edilmiştir (Estin ve Laporte, 2005, 105).

3. APOLLON VE DIONYSOS KARŞITLIĞI

Apollon'un temsil ettiği değerlerin karşıtı olarak Dionysos değişim, yaratma ve yıkma, hareket, ritim, içgüdüsellik, yaratıcı taşkınlık, giz içinde saklı gerçek, yabancı ve basına buyruk güzellik, kendinden geçme, birlik/birleşmeyi temsil ettiğini açıklar. Özdenetim, denge ve ölçünün şekillendirdiği Apolloncu ruhun karşıtı olan Dioysosçu ruh, insandaki yasama isteği ve gücünün dinamik ve tutkulu dışavurumu, insanın esrime (vecd) ya da sarhoşluk hali içinde kendisini içtepi ve atılımlarına bırakması olarak ifade etmiştir. Dionysosçuluk, yasamdaki doğurganlık ve bolluğun benimsenmesini, düşlerin ve düşlere kapılmanın reddedilerek en derin acımasızlığıyla ve insanı çaresiz bırakısıyla hayatın kabul edilmesini savunmuştur. Bu anlamda o, en yüce yaratılarını feda ederek, tükenmek bilmez doğurganlığından haz duyan bir yasama iradesi olarak ifade etmiştir (Cevizci, 1999, 248).

Dionysosçu deneyim, kendinden geçme hali içinde özneliğin kaybolduğu, evrensele ulaşmanın o anda kavrandığı deneyimdir. Apolloncu deneyim bireyselliği savunarak insanlara ulaşırken, Dionysosçu deneyim bireyselliğin ortadan kaldırılarak evrensele birleşmeyi amaçlamaktadır. Dünyanın karmaşası ve vahşetinden, biri bireyselliği koruyarak öbürü ise onu yok ederek, yaşama ulaşmanın amacını taşımaktadır.

Şenliklerde tutku, heyecan, esriklik hali ortaya çıkar. Esrimeyle sanat ürünleri keşfedilmiştir ve sanat ürünlerine dönüştürülmüştür. Sanat ise dürtü olarak kabul edilir. Dürtüler doğadan ortaya çıkmıştır. Sanat dürtülerden beslenip ortaya konulmuştur. İnsanın kendini ne kadar açabildiğini anlayabilmek için dürtülerden yola çıkılmıştır. Dürtüler yaşamdan ortaya çıkmıştır.

Apollon-Dionysos karşıtlığının, sanatın dışına tasan çok geniş alanlara kadar yayılan bir kapsamlılıkta olması dikkate alındığında, onun sadece bir sanat öğretisi olmadığını, bir dünya görüşü ve temelli bir felsefe anlayışının zemini olarak görülmesi gerektiğini anlamış oluruz. Nietzsche'ye göre Apollon'un sunduğu hayaller ve düş dünyası bizi değişme ve kaosun hakim olduğu oluş dünyasından uzaklaştırmıştır. Apolloncu ruhun ürünü olan düzenli görünüşler dünyası fikri, görünüşlerin ardında yatan uyumlu ve birlikli bir gerçekliğe duyulan inanç yalan olarak kabul edilir. Görünüşlerin fenomenal dünyası dışında hiçbir şey yoktur. Batı metafiziği Sokrates'ten beri gerçekliği çarpıtmıştır; metafizik insanlığın temel yanlışlarını sanki temel hakikatlermiş gibi sunmuştur; akıl duyuların tanıklığını çarpıtmak için kullanılmıştır (Cevizci, 1999, 626).

Nietzsche, trajedinin doğuşunun, ancak doğanın ya da İlk Bir'in (Ur-eine) esrime ve düş olarak görünen iki yaratma türünün, Dionysos ve Apollon'un birlikteliği temelinde anlaşılabilceğini savunmuştur. Nietzsche'ye göre insan, Apolloncu yaratıyla kültürü açığa çıkararak, ölümlülüğünün bilincinden ve varoluşun teröründen kendisini korumuştur. Apolloncu yaratının ürünü olan kültür, gerçekliğin biçimsiz, kaotik, değişken yapısını düzene dönüştürerek, insana ölümü kendisinden öteleyebileceği güvenli bir ortam yaratmıştır. Nietzsche'nin gerçekliğin maja tülüyle örtülmesiyle ifade ettiği Apolloncu yaratı, yalnızca kültürle sınırlandırılan bir dış düzene karşılık gelmez. Apolloncu yaratı, aynı zamanda zihnin dünyaya sınır çekmesini, çokluğun durmadan değişen açıklıklarının yarattığı belirsizliğin, görünüş yoluyla ayrı biçimler olarak kavranabilirlik kazanmasını da ifade etmiştir (Young, 1992, 32).

Nietzsche, Dionysos'un metafizik anlamını doğa ya da yaşam olarak biçimi olmayan bir kavram kullanmıştır. İçsel olarak adlandırılan ve müzikle birlikte ele alınan Dionysosca ise insanı, Apollonca sınırların ötesindeki birliğe götürmüştür. Dionysosca olan, her şeyin kökenindeki birliğe, hiçliğe götüren esrime olarak ifade etmiştir. Bu birlikte insanın bireyselliği, tüm diğer şeylerle aynı yazgıyı ifade eden varoluşun içinde ermiştir. Yaşam, yabancılik hissi, insana deneyimle yeniden kavuşmuştur. Nietzsche'nin bir dediği şey, yani metafizik, Dionysos'u akli devre dışı bırakan içgüdüye, gerçeğin simgesine dönüştürmüştür.

Dionysosça olan Apollonca olandan farklı olarak barbarca görülmüştür. Barbarca olana ve ölçülü olana gereksinim duyulmuştur. Ölçülülük, Dionysosça olanın varlığına dair anlam yaratmıştır. Ölçülülük ve görünüş birlikte değerlendirildiğinde, esriklik içinde kaybolmuşlardır. Çünkü esriklik hakikati anlatmıştır. Dionysosça olanın esrikliği içinde Apolloncu olan ve ölçülü olan unutulmuştur.

Nietzsche (2018,33) aşırı ölçünün, hakikat olduğunu ortaya koymuştur; çelişki, sancıdan doğan sonsuz hazdır, doğanın kalbinden çıkan doğru sözdür. Böylece Dionysosçu olanın nüfuz ettiği her yerde, Apolloncu olan, ortadan kaldırılmış ve yok edilmiştir.

Apolloncu sanatçılar imgelerle anlatılmıştır, Dionysosçu sanatçılar ise acıyla özdeşleşmiştir, acının sesini haykırmuşlardır. Antik Yunan da Homeros nesnel Arkhilokhos öznel yani lirik bir sanatçı olarak kabul edilmiştir. Nietzsche'he göre öznel olanın sanatta yeri yoktur. İlk önce öznel olanın yani lirik şairin, ben'den

kurtulması gerekmektedir. Bu da ancak bireysel isteklerden arınması ve arzusunun geri çekilmesiyle gerçekleşmiş olur. Gerçek sanatsal üretim bu şekilde gerçekleşmiş olur. Sanatçı eserine başlamadan önce müzikal birliğin içinde yer almıştır. Hem müzisyen hem şairdir. Yani Dionysosçu karaktere sahip olmuştur. Başlangıçta acısı ve çelişkisi birleşmiştir. Ruhunda hissetmiştir. Müzik ise dünyanın yenilenmesi olarak ifade edilmiştir. Nietzsche, lirik siirdeki özneliğin açıklamasını yaparken onun tamamen bir nesnelliği ortaya çıkarmıştır. Ona göre lirik şairin benliği bireyin benliği olduğu anlamına gelmez. Yalnız olan tek olan var olandır. Lirik sair temelini görür, çünkü varlığın temelinde yer almıştır ve lirik sair, heykeltraşın ve şairin dünyasının farklı bir dünya olduğunun farkında olmuştur. Lirik sair benliğinin bir yanılısına olduğunu, yanılısamanın bir parçası olduğunu, bir görüntü olduğunu bilmıştır. Onun öznel tarafı, şehvetten, sevmekten ve kızmaktan deliye dönmüş insan tarafı, aslında ilüzyonun bir parçası olarak kabul edilmiştir.

Nietzsche (2018, 36, 39)'ya göre lirik şair öncelikle Dionysosçu sanatçı olarak ilk-bir le onun acısı ve çelişkisiyle tamamen bir olmuştur ve müziğin, dünyanın bir yenilenişi ve aynı şeyin çıkarılmış ikinci bir kalıbı olduğu haklı olarak söylenecekse-bu ilk-bir'in suretini müzik biçiminde üretmiştir. Bununla birlikte müzik şimdi onun için, yine benzetme tarzı bir düş imgesi gibi Apolloncu düş etkisi altında görünür olmuştur. İlk acının müzikteki bu imgesiz ve kavramsız yeniden görünüşü, görünüşte kurtularak tekil bir benzetme ya da örnek olarak, ikinci bir yansıtma üretmiştir. Sanatçı özneliğine daha Dionysosçu süreçte son vermiştir: şimdi onu dünyanın yüreğiyle birlik içinde gösteren görüntü, o ilk çelişkiyi ve ilk acıyı, görünüşün ilk hazzıyla birlikte gösterdiği bir düş sahnesi olarak kabul edilmiştir. Lirik şairin ben'i varlığın uçurumundan ses vermiştir: onun yeni estetikçilerin anladığı anlamdaki özneliği bir kuruntu olarak kabul edilmiştir.

Schopenhauer 'in de bir kıstas olarak kullanıp sanatları bölümlendirdiği tüm bu karşıtlığın, öznel olan ve nesnel olan karşıtlığının estetikte hiç de uygun olmadığını, çünkü öznenin isteyen ve egoist amaçlar güden bireyin sanatın kökeni olarak değil, ancak rakibi olarak düşünülebileceğini öne sürmüştür. Özne sanatçı olduğu sürece, kendi bireysel istencinden kurtulmuş ve sahiden var olan bir öznenin, görünüşte kurtuluşunu onun aracılığıyla kutladığı bir aracı olmuştur. Çünkü her şeyden önce, alçalmamız ve yücelmemiz için, bizim iyileşmemiz ve yetişmemiz için sahnelenmez, biz o sanat dünyasının gerçek yaratıcısının imgeleri ve sanatsal yansıtışları olduğumuzu ve en büyük mevkimizi sanat yapıtlarının anlamında kazandığımızı kabul emiş oluruz. Çünkü varoluş ve dünya ancak estetik bir fenomen olarak bengi haklı çıkarılmıştır.

Lassarre (2017, 17)'a göre sanat yapıtının ereği kesin, kusursuz, eksiksiz biçimler örnekler vermektedir. Ama bu örnekler, bu biçimleri sanat gerçek olandan çıkarmaz, onları gerçekliğe bağlamaz, çünkü onlar bütünlükleriyle var sayılmazlar. Sanat onları yoktan var eder. Nietzsche'nin felsefesi fenomenizme indirgenildiğinde, evrenin bütün parçalarının akışından başka nesnel gerçeklik tanımaz ve nesnelere yapılarında örnek, öz, soy gibi kavramları kabul etmemiştir. Oysa fenomenal madde bizim duyularımız ve anladığımızı göre örnekler, soylar, türler olarak ayrılmasaydı konuşamazdık, düşünemezdik. Duyularımız ve anlayışımız temelde sanatçı yapısında var olmuştur. Sanatçı yaşam içgüdüsünün, zihnimizin işlevlerinin ve giderek bütün işlevlerin doğru uzanan ufuklar açmıştır. Nesnelere evrensel bütünlük ve mantık içinde olduğuna bize inandıran düş, aslında benliğimizin çok yönlü olarak kendisinin uyumlu ve sürekli bir bütün olduğuna inandıran nesnelleşmedir. Bu düşün, her insana gerekli olanı, bilgi denilen şeye karşılık olanı, dünyanın doğru tasarımını görmektir bu da estetik yaratım anlamına gelmektedir. Estetik Apolloncu biçimiyle gerçek görüntünün asıl niteliği olan, parçaların en az düzeninin ve uyuşumunun yeterli gelmediği yerde başlamıştır. Bu gereksinim şiddeti yaşam gücüne ve onun duyarlılığına, güçlü olduğu oranda rahatsız eden uyumsuzluklara uygun olarak artmıştır.

SONUÇ

Nietzsche'nin sanat anlayışı birbirlerine karşıt yapıda ve ayrı ayrı etkin olan iki tür esin ve estetik yaratı üzerinedir. Apolloncu ve Dionysosçu esin ve yaratı kuramı üzerinedir. Nietzsche'nin müzik ve Wagner üzerine olan düşünceleri de bu kuramla ilgilidir. Nietzsche Wagner ile birlikte müzik yaratıcısının dünyanın karamsarca algılanmasına bağlı olduğunu kanıtlamış olur. Mutlak varlık kendinde sınırsız bir savaş taşımaktadır. Her şeyin var olduğu durum hiçbir şeyin olmadığı anlamına gelir, acı bütün çelişkilerin karmaşası olarak ifade edilir. Belirlenmemiş olmanın, sonsuzluğunun verdiği acı, varlığı sonsuz olmayan varlıklara kendini ortaya çıkartmaya zorlamaktadır. Dünyanın yarattığı acıyı böyle tanımlamıştır.

Tragedyanın amacı acıya ve korku uyandırmaktır. İnsanın kendisinde var olan acıdan arındırmak amaçlanır. Tragedya sanatı içinde koro kavramı ile Dionysos arasında ortak bir ilişkiden bahsedebiliriz. Nietzsche tragedyanın Dionysosçu ayinin bir taklidi olduğunu, ama bu taklit yoluyla aslında tragedyanın yeniden üretildiğini, ve sonuçta oyuncular ve seyircileri içine alacak şekilde bütün gösterinin bir ayine

dönüştüğünü belirtmiştir. Tragedyada Dionysos ayınındeki koro taklit edilmiştir, koronun özel hali (esrik, coskulu hali) taklit edilmiştir. Burada taklit, kaçınılmaz olarak taklit edenleri ve onları seyredenleri ayırmayı gerektirdiği için gösterinin gerçek bir ayın olmadığı söylenebilir. Ama Nietzsche'e göre koro ile seyirci arasında temelde bir farklılık yoktur. Seyirci koroda kendini görmüş/keşfetmiştir. Ayın yeniden oluşturulmuş/taklit edilmiştir; sahne bu yüzden kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Ama kitlenin bütünlüğü bozulmamıştır; seyirci ve sahne birbirini tamamlamıştır. Taklit seyirciyi, tanımı gereği ortaya çıkarmakta, bununla birlikte ayının taklidi ya da yeniden üretilmesi de seyirci-koro birlikteliği ile gerçekleşmiştir. Dolayısıyla taklidin kendisi aslında bir ayın olarak kabul edilmiştir.

Nietzsche (2018, 47, 48)'ye göre Dionysos korosunun üyesi olan satirler, dinsel bir gerçekliğin içinde, mitosun altında yaşamışlar. Satirler tragedyanın başlangıcı anlamına gelmektedir. Buradan hareketle tragedyanın da satirlerden doğmuş olduğunu söylemiştir. Satirlerin insanlarla ve kültürlerle olan ilişkisi Dionysosça müziğin uygarlıkla olan ilişkisi ile benzerlik taşıdığını ifade etmiştir. Fakat Wagner'in müziği ile birlikte uygarlığın da müzik tarafından sona erdirildiğini açıklamıştır. Yunan kültür insanlarının da satirler tarafından ortadan kaldırılmış olduğunu ifade etmiştir. Böylece Dionysosça tragedya, devlet ve toplum, insan ve insanlar arasındaki uçurumların, doğanın yüreğine geri götüren birlik içinde gözden yitirilmiştir.

Deleuze (2016, 25, 26)'a göre Trajedinin Doğuşu'ndaki çelişki, ilkel birliğin ve bireyleşmenin, istemenin ve görünümünün, yaşamın ve acının çelişkisi olarak ifade edilir. Bu kökensel çelişki yaşama karşı tanıklık eder, yaşamı suçlar. Yaşamın haklılaştırılmaya yani acıdan ve çelişkiden kurtarılmaya ihtiyacı vardır. Çelişki kendisini Dionysos ve Apollon karşıtlığında yansıtmıştır. Apollon bireyleşme ilkesini yüceltmıştır, görünümün görünümünü, güzel görünümü düşü, plastik imgeyi inşa etmiş ve böylece acıdan kurtulmuştur. Apollon bireyin acısını görünümün sonsuzluğuyla yenilgiye uğratmıştır, acıyı silmiştir. Bunun tersine Dionysos ilkel birliğe dönmüş, bireyi parçalamış, onu büyük fırtınanın içine sürüklemiştir ve kökendeki varlığın içinde eritmiştir. Fakat bizi evrensel istemeye ve biricik varlığın bolluğuna dahil ederek onları daha yüksek bir hazda çözmüştür. Öyleyse Dionysos ve Apollon bir çelişkinin öğeleri gibi değil, onu çözümlenmenin iki karşıt biçimi olarak zıtlamışlardır. Apollon dolaylı olarak plastik imgenin seyrinde, Dionysos ise dolaysız olarak istencin müzikal sembolünde ve üretimindedir. Trajedi, Dionysos'un egemen olduğu bu uzlaşma, hayran olunacak geçici işbirliği olarak ifade etmiştir. Dionysos trajik olanın temeli olarak adlandırılır. Tek trajik kişilik Dionysos'tur. Acı çeken ve yüceltilen tanrı Dionysos'tur. Dionysos'un acıları bireyleşme acıları kökensel varlığın hazzında ortadan kalkar. Tek trajik izleyici korodur. Çünkü koro Dionysosçu olarak ifade edilir. Apolloncu katkı da şuna dayanmaktadır; trajedi Apolloncu bir imgeler dünyasını kendisinin dışına atarak Dionysosçu bir koro olarak ifade edilir. Trajedinin ilkel temeli çok sayıda patlama sonucunda, özünde bir rüya olan dramatik görüşü üretmiştir. Dram; Dionysosçu kavram ve eylemlerin temsilidir. Dionysos'un Apolloncu biçimde ve Apolloncu bir dünyada nesnelleştirilmesi olarak ifade etmiştir.

KAYNAKÇA

- Cevzici, Ahmet (1999). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma.
- Deleuze, Gilles.(2016). *Nietzsche ve Felsefe*. (Çev. Ferhat Taylan), İstanbul: Norgunk Yayıncılık.
- Düz, Nazan (2011). Apollonik ve Dionysostik Öğeler Bağlamında Sanatta Değer Kavramı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi*, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/193362>
- Erhat, Azra (1972). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Estin, Colette ve Laporte, Helene (2005). *Yunan ve Roma Mitolojisi*. (Çev. Musa Eran), Ankara: TÜBİTAK.
- Falay, E. (2003). Apollon ve Dionysos Karşıtlığı Üzerine. *Düşle Edebiyat ve Kültür Dergisi*, Sayı. 24. <<http://www.dusle.com/icerik/index.php?p=24&kt=6&es=65>> (s.e. 20 Nisan 2009).
- Nietzsche, Friedrich (2018). *Tragedyanın Dogusu*. (Çev. Mustafa Tüzel), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Lassarre, Pierre. (2017). *Nietzsche'nin Müzik Üzerine Düşünceleri*. (Çev. İlhan Usmanbaş), İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Soykan, Ö. N., (2002). Betimleyici-Eleştirel Bir Hazırlık-3. *Cogito*, Sayı. 30. <http://www.geocities.com/temellicus/felsefe/estetik/Muzik_Estetigi2.htm> (s.e. 15 Nisan 2009).
- Vanleene, Sengün M. Acar(2011). Nietzsche'nin Sanat Anlayışı Bağlamında Apollon ve Dionysos. *Felsefe Dünyası Dergisi*, 2011/1,sayı 53
- Young, Julian (1992). *Nietzsche's Philosophy of Art*. Cambridge: Cambridge University Press